

Nizami olmaq

Bu il dəyərli ziyalımız, görkəmli dilçi-ədəbiyyatşünas alim, əziz qardaşım Nizami Cəfərovun 60 yaşı tamam olur. 60 yaş, həyatın hansısa mərhələsinin yekunlaşdığı, irəlində gələn növbəti, daha məsul dövrə adlanılacaq həlledici keçid məqamı – insanın, özü və yaşadığı cəmiyyət qarşısında verəcəyi ilk hesabat anıdır. Yəni bu yaşa qədər necə yaşayıb, hansı yolu tutub, hansı əməllər sahibi olub, vətəninə, xalqına nə kimi xeyir verib və sair və ilaxır. Düşünürəm, bu sarıdan Nizaminin deməyə, hesabat və əməl dəftərçəsini qürur və almaçılıqlı ilə doldurmağa kifayət qədər sözü var.

Bir həqiqətlə razılaşmalıyıq ki, bu gün ölkənin elm, mədəniyyət, təhsil sahəsində yaşananlar, dil, ədəbiyyat müstəvisində qarşılaşdığımız acı mənzərələr, tragikomik olaylar hər birimizi dərin-dən düşündürməyə, düşdüyümüz bu qaranlıq quyudan çıxmaq üçün mümkün yollar axtarmağa vadar edir. Zənnimcə, təhsilimizin inkişafı, kitaba, mütaliyəyə marağın artırılması, oxucu zövqünün formalaşdırılması və sair bu kimi tədbirlərlə uzun-uzadı uzanan bu xilas yollarının ən işlək və etibarlı olanlarından biri, çağdaş dövrümüzə nadir rast gəlinən savadlı, bilikli İnsanımızın – Peşəkarın müstəsna dəyərini anlamaq, dediyi sözün əhəmiyyətini dərk etməkdir.

Söhbət, bu il yubileyini qeyd etdiyimiz belə bir nadir simadan – şüurumuza, düşüncəmizə illər uzununu dirildici ziya, aydınladıcı təfəkkür axını ötürən, bu gərgin, müqəddəs və şərəfli işdən usanmayan savadlı, bilikli İnsanımızdan – akademik Nizami Cəfərovdan gedir.

İndi, yubileyi ərəfəsində yazdığım bu yazıyla mən heç də alimin mükəmməl dil və ədəbiyyat bilgisindən, dilçilik və filologiya elminin nəzəri və praktik sahəsində xidmətlərindən, dil və ədəbiyyatın tədrisinə, klassik və müasir milli ədəbi prosesin tədqiqi-

nə verdiyi saysız-hesabsız töhfələrdən söz açıb oxucunu yormağ istəmirəm. Niyətim, sadəcə, ömrünün əlamətdar mərhələsinə çatmış İnsanımızın özəl dəyərini anlatmaq, onunla bağlı təəssüatlarını bölüşməkdir.

İlk əvvəl ondan başlayaq ki, Nizami Cəfərov Azərbaycan ədəbi tənqid tarixinin parlaq yetirməsi, bu tarixi mütarəqqi fikir və ideyalarıyla qurub-yaratmış, onun formalaşması və inkişafında əvəzsiz xidmətləri olmuş böyük alimlər pleyadasının – Mirzə Fətəli Axundov, Əli Nazim, Firidun bəy Kəçəri, Mir Cəlal, Məmmədqazım Ələkbərli, Mustafa Quliyev, Məmməd Cəfər, Arif Dadaşzadə, Kamal Talibzadə, Məsud Əlioğlu, Yaşar Qarayevin layiqli davamçısı, eyni zamanda, bu mötəbər Fikir Müstəvisini bədii sözə sevgi və sədaqətlə zənginləşdirən, milli ədəbiyyatın yönəldirilməsi və dəyərləndirilməsi əhəmiyyətini müstəsna baxışları, əsərə, ədəbi mətnə yeni, fərdi yanaşması ilə təzələyən novator – alimdir.

Nizaminin bu yeni təhlil metodunu ənənəvi elmi-ədəbi tənqiddən fərqlənən mütarəqqi özəllik – predmetin özü vasitəsilə özünütəhlili, ayrı sözlə desək, yazılanın, yazanın yazdığıyla izahıdır ki, milli ədəbi tənqidimizdə yeni yanaşma – ədəbiyyatın, bədii əsərin gizli şifrəsini açmağa, yazıldığı anı öz hərəkətində ötürməyə qadir yeni ədəbi tənqid mədəniyyəti kimi diqqət çəkir. Müfəssəl elmi araşdırmaya, dərin fəlsəfi izah və əsaslandırılmalara ehtiyac duymayan, oxucunu qəliz, yorucu nəzəri baxışlardan azad edib, yazıçıyla məhrəm təmas, yaradıcı anlaşma mühiti yaradan bu yanaşma “yeni ədəbi tənqid” də adlandırıla bilər.

İlk baxışda kimlərsə sadə və asan görünən bu təhlil üsulu əsərin məziyyətlərinə və qüsurlarına varmayan, heç bir elmi-nəzəri əsaslara, düstur və ehkamlara söykənməyən öləri baxışlardan azadlığı təsiri bağışlasa da, bir qədər dərinə versaq, bunun, əslində, ciddi elmi-yaradıcı iş, fitri ədəbi duyum və istedad tələb edən çətin bir yol – mətnlə mükəmməl işləmək bacarığı, dərdi çarədən ayırmaq, səbəb və nəticə paralelliyini dəqiq aparmaq qabiliyyəti,

bir sözlə, xüsusi peşəkarlıq və ustalıq tələb edən əlahiddə Yozum Yolu olduğunu anlayırıq.

Əsərin alt qatında gizlənələrin dəyilib-toxunulmadan, şərh-siz və əlavəsiz, üst qatıyla açılması, oxucuya sirt qalanların, ədibin nə vaxtsa, haradasa səsləndirdiyi fikir və qeydləri ilə izahı – yaradıcı fərd və onun müstəsna dərddi olan yaradıcılığı üzərində aparılmış ciddi diaqnostik araşdırma əməliyyatından xəbər verir, müəllifin, əksər hallarda özünə də məlum olmayan gizli niyyətinin, şüuraltı qatlarda yaşanan sirlə nəsnələrin asanlıqla qavranılmasına geniş imkanlar yaradır, bu təhlilin ideya müəllifinə isə “analitik düşüncə sahibi” adı qazandırır.

Nizamının nailiyyətlərini, təkcə bu yeni təhlil modeli ilə - elmi-nəzəri fikrin sadələşdirilib, aydınlaşdırılıb, oxucu üçün ölçə-tan şəkllə salınması, oxucu-yazıçı münasibətlərindəki yarıqaranlıq, keçilməz sədlərin, örtük və pərdələrin “qəribə bir rahatlıqla” aradan qaldırılmasıyla məhdudlaşdırmaq olmaz. Alimin özəl uğurları sırasında onun, zamanın axarıyla mövzu və məzmun çalarları üzrə daim hərəkətdə olan Ədəbiyyat və onun adamlarıyla birgə, necəsə dəyişib-yenilənmək, yaxud özü özünü yeniləmək qabiliyyəti, yazıçı baxışını, eyni yaradıcı nəfəslə, şair uçuşlarını, eyni ruhsal çəkisizliklə davam etdirmək bacarığı da dayanır ki, bu keyfiyyətlər alimin, həm də bədii istedadından, fərqli yaradıcı potensialından xəbər verir.

Bu müstəsna fərqliliyi eynilə, işıqlı ziyalımızın dilçilik fəaliyyətinə, bu sahəyə verdiyi töhfələrə də şamil etmək olar. Nizami burada da fitri istedad sahibi, yaradıcı-novatorudur. Sanki sözü, onun yaranışı, qaynağı, ömür yolu, tarixi inkişaf mərhələləri, istifadə mədəniyyətilə bağlı aldığı bilgilərdən daha əvvəl, lap qədimlərdən tanıyır, dili, onun norma və qaydalarının fəvqündə, gizli şüuraltı yaddaşıyla duyur, əslini saxtasından zərgər dəqiqliyi ilə seçib ayırır.

Beləcə, alimin insan, müəllim, dost, natiq və digər fərqliliklərindən də söz açmaq, bəlkə də, bir kitaba yerləşəcək uzun-uzun təhlillər aparmaq olar. Qısaca olaraq, keçilən bu altmışillik həyat

və yaradıcılıq yoluna nəzər salanda bu dəyərli İnsanımız – milli ədəbi fikrin keşiyində duran fədakar alim, haqqı nahaqqa verməyən vicdanlı vətəndaş, fikrini sərbəst ifadə edən səmimi siyasi xadim, qələmə, sözə tapınan əhli-qələmi də bəzən qanadı altına alıb, rəhmli yazılarıyla ovudan böyük mərhəmət sahibi, ən çətin məqamlarda dostunu darda qoymayan cəfakəş dost kimi nizamlı və şərafli bir ömür yaşadığının şahidi olurduq.

İslamda, eləcə də qədim sufi baxışlarında dost – insanlıq tarixində bütün mövcud dəyərlərin zirvəsi, arxa, dayaq, qoruyucu, anlayan, xilaskar mənasının daşıyıcısıdır. Bu baxımdan Nizami, ilk növbədə, Azərbaycan dilinin və ədəbiyyatının böyük dostu, arxa-dayağı, qoruyucusudur.

Son illərin “Orfoqrafiya lüğəti savaşılarında” – dilimizin saflığı uğrunda gedən söz döyüşlərində sona qədər bizimlə çiyin-çiyinə dayanan, qarşı tərəfdən atılan zərbələri sərrast cavab atəşləriylə havadaca susduran bu qüdrətli Söz Sərkərdəsini, elə bilirəm, qarşıda hələ daha böyük qələbələr gözləyir.

Var ol, əziz qardaşım! Adın kimi Nizami olmaq hünəri hər kəsə nəşib olan xoşbəxtlik deyil. Şükür ki, varsan! Dilimizə arxa oldun, onun uğrunda savaşılda bizi meydanda tək qoymadın. Millelətin ziyası, maariflənməsi yolunda bütün etdiklərinə və edəcəklərinə görə yüz yaşa!

Afaq MƏSUD,
Xalq yazıçısı